

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА КОРДОНОМ

The article focuses on the issue of the peculiarities of forming general cultural competence in higher education seekers abroad. With this in view the basic competencies specific to the European Union and the United States are analyzed.

The authors argue that in Europe and the United States there is no clearly defined concept of cultural competence. Competencies that include general culture, cultural education and expression, understanding of the culture and customs of other countries, cultural awareness and self-expression can be referred to it. Possession of these European competences includes knowledge of cultures, understanding of different ways of communicating ideas, the ability to show empathy, be open to cultural self-expression, and so on.

It is also noted that in scientific works both in the countries of the European Union and in the United States there is a common understanding that only a future specialist of any specialty who has a sufficient level of either general cultural competence or competence of cultural education and expression, understanding of culture and customs of other countries, or the competence of cultural awareness and self-expression can be conversant in this fast informational world, be tolerant, balanced, able to take responsibility.

Key words: *Europe, European reference framework for key competencies, general cultural competence, competency-based approach, culture, the USA.*

Сьогодні вища освіта України не відокремлена, а перебуває в тісній співпраці зі світовими закладами освіти. Це означає, що процеси, які відбуваються у вітчизняній системі освіти, зіштовхуються з тими самими проблемами, що й за межами нашої країни. У цьому річчії дуже важливим є міжнародний досвід формування загальнокультурної компетентності у здобувачів вищої освіти для глибшого розкриття теми розвідки.

Вивченням даного питання займалися такі науковці, як О. Заблоцька [1], Н. Креденець [6], М. Кузнецова [7], С. Куликовський [8], В. Муромець [9], О. Овчарук [10], О. Пометун [11], І. П'янківська [12] та інші. Проте у зв'язку з постійними змінами базових компетентностей в Євросоюзі, а також намаганням України адаптувати європейські компетентності до наших реалій проблема потребує ретельних досліджень і в подальшому.

У Лісабоні в 2001 р. представники країн Євросоюзу визначили вісім нових базових компетентностей для навчання протягом життя: «навички рахування та письма; базові компетентності в галузях математики, природничих наук та технологій; іноземні мови; ІКТ-навички та використання технологій; вміння навчатися; соціальні навички; підприємницькі навички; загальна культура» [8, 97].

За документами Ради Європи 2004 року установили наступні ключові компетентності для майбутніх вчителів: полікультурна, інформаційна, соціальна, політична,

комунікативна, загальнокультурна, пізнавально-інтелектуальна, трудова (підприємницька), побутова [12].

Компетентнісний підхід, який і сьогодні продовжує розвиватися в європейських країнах, вимагає постійних пошуків базових компетентностей, які допомогли би людині зробити власну професійну й соціальну діяльність ефективною, не дивлячись на швидкі зміни в сучасному світі. Своєрідним підсумком цих пошуків «стало прийняття Європейської довідкової рамкової структури ключових компетентностей для навчання упродовж життя у 2006 році» [9, 47]. До складу цього документу увійшли вісім компетентностей: спілкування рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі науки та техніки, цифрова обчислювальна компетентність, уміння вчитися, соціальна і громадянська, ініціативність та підприємливість, культурна освіченість та виразність [9, 47].

Важливою віхою в іноземних працях щодо визначення ключових компетентностей можна вважати дослідження «Competencebased learning: a proposal for the assessment of generic competences» (2008 р.), у якому зроблено акцент саме на загальних компетентностях. У роботі зазначено такі компетентності: «здатність до аналізу і синтезу; здатність до організації і планування; базові загальні знання; засвоєння основ базових знань з професії; усне і письмове спілкування рідною мовою; знання другої мови; елементарні комп'ютерні навички; навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел); розв'язання проблем; прийняття рішень; здатність до критики та самокритики; взаємодія (робота в команді); здатність працювати в міждисциплінарній команді; здатність спілкуватися з експертами з інших галузей; позитивне ставлення до несхожості та інших культур; здатність працювати в міжнародному середовищі; етичні зобов'язання; здатність застосовувати знання на практиці; дослідницькі навички і уміння; здатність до навчання; здатність пристосовуватись до нових ситуацій; здатність породжувати нові ідеї (креативність); лідерські якості; розуміння культури та звичаїв інших країн; здатність працювати самостійно; планування і управління проектами; ініціативність та дух підприємництва; турбота про якість» [9, 47].

У 2018 році Європейський парламент і Рада Європейського Союзу схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей. Серед основних компетентностей, що увійшли до цієї програми (окрім грамотності, володіння мовою; математичної компетентності та компетентності в науках, технологіях та інженерії; цифрової; особистої, соціальної та навчальної; громадянської, підприємницької), є і компетентність культурної обізнаності та самовираження передбачає знання рідної та світової культури, розуміння різних способів передачі ідей (через тексти, вистави, фільми, танці, ігри тощо), вміння співпереживати в різних сферах мистецтва і формах культури, бути відкритим до культурного самовираження [13]. Варто зазначити, що педагоги країн ЄС надають перевагу саме формуванню загальноосвітньої, а не професійної компетентності [6, 126].

За кордоном більшість роботодавців влаштовує рівень технічних знань випускників закладів вищої освіти. Вадою сучасної освіти вони вважають «невпевненість випускників і брак досвіду при інтеграції і застосуванні знань у процесі прийняття рішень» [11, 17].

Для міжнародних експертів основне завдання освіти полягає в підготовці компетентного члена суспільства, який спроможний ухвалювати нестандартні рішення, швидко реагувати на виклики часу [4, 33].

Сучасні світові корпорації не зацікавлені в підготовці фахівців своїми силами, вони намагаються співпрацювати із закладами вищої освіти. Змінилися запити й у роботодавця: раніше орієнтувалися на базові знання, сьогодні ж важливо, щоб фахівець володів когнітивними навичками, був контактний. Закордонні роботодавці вимагають від працівника XXI ст. не лише диплом про вищу освіту престижного закладу, гарні оцінки, а й вільне володіння не менше ніж двома іноземними мовами, наявність досвіду роботи. Для США ключовими показниками якості вищої освіти є працевлаштування за спеціальністю протягом року після закінчення закладу та рівень заробітної плати випускників [3].

У США визначили вже основне завдання освіти на другу половину XXI ст.: «виховання культурної, соціально-відповідальної, активної, творчої особистості» [17, 56]. На думку американських учених, університет – це певний центр, де поєднуються індивідуальні та суспільні інтереси. Завдання гуманітарних дисциплін полягає в тому, щоб допомогти здобувачам вищої освіти навчитися жити, взявши за основу моральні цінності. Зокрема, «до переліку соціо-гуманітарних дисциплін Массачусетського технологічного інституту входять: історія, філософія, література, релігієзнавство, політологія, соціологія, економіка, історія науки й техніки, антропологія, образотворче мистецтво» [17, 56].

У Німеччині сьогодні відбувається повернення до підготовки фахівців на основі міждисциплінарного підходу. Для навчальних програм Німеччини характерна збалансованість між теоретичними знаннями та набуттям практичних навичок [7].

Останнім часом такі країни, як Австрія, Великобританія, Канада, Латвія, Литва, Німеччина, Франція та інші дискутують на міжнародному рівні з приводу того, яким способом «дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається» [10]. Проблеми, пов'язані з появою компетентнісно орієнтованої освіти, вивчають наступні організації: Міжнародний департамент стандартів, Рада Європи, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ тощо [10].

Сьогодні за кордоном і надалі продовжується робота щодо впровадження компетентнісної освіти. Формування компетентностей у здобувачів вищої освіти в Австрії, Ізраїлі, Німеччині відбувається в невеликих групах. Освітня діяльність спрямована на групу роботу, предметну орієнтацію, самостійність у підготовці дисциплін [1, 22].

«За визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення й освіти (IBSTPI) вимірниками (індикаторами) компетентнісного навчання є структурні елементи компетенцій, які описують необхідні знання, вміння, відношення і контекст виконання. Міжнародна Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) до таких індикаторів додає ще навички та навчальні досягнення» [1, 22].

В іноземних дослідженнях (Х. Вітте, В. Діллер, Ж. Муль) усе частіше акцентується увага на необхідності формувати в майбутніх випускників закладів вищої освіти вміння розуміти й поважати культурні цінності, традиції інших народів; створювати атмосферу спілкування між педагогом і вихованцем, щоб відбувалася ефективна

передача досвіду, знань, навичок, особливо у сфері культури; ставити завдання таким чином, щоб передбачати наперед проблеми, які можуть виникнути в майбутній комунікації, а також віднаходити ефективні засоби вирішення цих проблем уже сьогодні; вчити пристосовуватися майбутніх фахівців різних спеціальностей до мультимедійного соціуму [5, 204].

Європейський учений В. Хутмакер звертає увагу на п'ять ключових компетентностей, що схвалені Радою Європи:

- політичні та соціальні (сюди можна віднести здатність брати на себе відповідальність, підтримувати демократичні інститути, розв'язувати конфлікти без насильства);

- пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві (варто зарахувати здатність контролювати прояви расизму і ксенофобії, забезпечення молоді міжкультурними компетентностями);

- володіння усною та письмовою комунікацією (у цьому річизі важливого значення набуває володіння кількома іноземними мовами);

- навчання протягом життя в контексті безперервної освіти [14, 50].

Компетентнісний підхід проявляється в межах ключових компетентностей, за В. Хутмакером, «у поведінці людини, у знаннях засобів, способів, програм виконання дій, у розв'язанні соціальних і професійних завдань, у реалізації правил і норм поведінки, що являє собою зміст компетентностей; у досвіді реалізації знань та вмінь; у ціннісно-смыслових відношеннях до змісту компетентності, його особистої значимості» [14, 50].

Науковці, котрі працювали у сфері гуманістичної психології (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та ін.), розглядали гуманізацію культури у річизі змін «міжособистісних відносин, безцінного позитивного прийняття іншої людини, її активного емпатійного слухання і конгруентного (щирого, повного) самовиявлення у спілкуванні з нею» [2, 26].

Зокрема, у піраміді А. Маслоу вищими цінностями культури вважаються «правда, краса, благо, єдність і цільність, прийняття себе та інших, схильність до проблемного мислення, альтруїзм, толерантність, масштабність життєвих цілей тощо» [2, 26].

К. Роджерс вважає, що формування особистісної культури відбувається зсередини, відповідно до досвіду кожної людини [2, 26].

У розробленій ідеальній моделі культури Е. Фромма сама культура розглядалася крізь призму родових якостей людини, тобто антропологічно. Мислитель стверджував, що культура проявляється у тому, як людина сприймає світ, суспільство. Поєднує ж особистість і культуру соціальний характер [2, 26].

Для В. Франкла формування людської культури відбувається на ґрунті внутрішнього діалогу, або ж голосу совісті. Мислитель вирізняє певні групи цінностей, які беруть участь у процесі розвитку культури особистості: «цінності творчості, цінності переживання, цінності ставлення. Перший рівень – це творча діяльність, те, що людина очікує від життя. Другий рівень – те, що людина бере від світу завдяки переживанню цінностей. Третій рівень – те, як людина ставиться до долі, тобто позиція, якої вона дотримується» [2, 26].

Британський дослідник-культуролог С. Холл вважає культурологічну освіту – результатом традиції, сукупністю системи морального, естетичного, художнього виховання. На його думку, це значно допомагає інтелектуально-емоційному розвитку майбутнього фахівця [17, 36–37].

Дж. Бенкс, розглядаючи наповнення полікультурної компетентності, її складовими вважає знання, ставлення і вміння, оскільки це значно полегшує життєдіяльність у культурному середовищі. Цей вид компетентності розвивається тоді, коли присутні заохочення, повага, орієнтація на дотримання цінностей американської моралі (справедливість, рівноправ'я, людська гідність) [17, 39].

Е.Т. Холл зосереджує увагу на тому, що в процесі спілкування з представниками інших культур відбувається усвідомлення відмінності власної культури. «Процес міжкультурної комунікації фактично постає сприйняттям подібностей або відмінностей в інших культурах, а також визнання вихідних принципів власної культури», «прихованої культури» [16, 49].

Німецький дослідник Г. Малетцке вважає, що виникнення міжкультурної взаємодії відбувається за умови спілкування партнерів з представниками інших культур і усвідомлення «чужорідності» партнера з комунікації [16, 49].

Американський дослідник Н. Сілі наголошує на тому, що вивчення різних культур допомагає у розвитку здобувачів вищої освіти навичок «крос-культурної комунікації і пропонує дотримуватися наступних порад: пам'ятати, що люди виявляють у власній поведінці елементи культури своєї нації; розуміти, що соціальні розбіжності (стать, вік, територія проживання) впливають на поведінку та мову людини; приймати до уваги умовність поведінки в звичайних ситуаціях в окремо взятій культурі; розширювати та поглиблювати розуміння конотації слів та фраз у культурі (оскільки конотація включає емоційний, експресивний та оцінний компоненти); вчитися оцінювати тонкощі понять окремо взятої культури; розвивати необхідні вміння для сприйняття та узагальнення інформації про окремо взятую культуру; стимулювати інтелектуальну допитливість, схвалювати та заохочувати зацікавленість та інтерес людей однієї культури до представників інших культур» [15, 275].

Є.Ф. Зеєр стверджує, що формування загальнокультурної компетентності безпосередньо пов'язано з рівнем особистісного розвитку, саморозвитком [17, 47].

К.Т. Марквардт, розглядаючи процес формування загальнокультурної компетентності, проводить аналогії особистого зростання здобувача вищої освіти з ростом «багаторічної рослини, у якої одночасно розвивається коренева система, стебло, гілки, листя. Причому одне без іншого не може розвиватися. У процесі навчання, виховання, розвитку формується особистість спеціаліста, його психіка, свідомість» [17, 47].

Варто відмітити, що в роботах іноземних науковців найчастіше звертається увага на компетентності, котрі можна вважати складовими частинами загальнокультурної компетентності. Зокрема, В. Хутмахер говорить про компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному середовищі, про володіння усною та письмовою комунікацією. Про необхідність формування міжкультурної, полікультурної, крос-культурної компетентностей іде мова у працях таких науковців, як: С. Холл, Дж. Бенкс, Г. Малетцке, Н. Сілі. Є.Ф. Зеєр і К.Т. Марквардт наполягають на тому, що формуван-

ня даних компетентностей відбувається безпосередньо в процесі саморозвитку особистості.

Наведений вище матеріал дозволяє зробити висновки, що в Європі і США немає чітко визначеного поняття загальнокультурної компетентності. Проте в 2001 році в Лісабоні до складу формування запропонованих компетентностей в ЄС було включено загальну культуру, у 2004 році Рада Європи запропонувала додати до ключових компетентностей для майбутніх учителів загальнокультурну, у 2008 році Європейська довідкова рамкова структура ключових компетентностей для навчання упродовж життя увела культурну освіченість та виразність, у 2008 році в «Competencebased learning: a proposal for the assessment of generic competences» з'являється компетентність розуміння культури та звичаїв інших країн, що фактично тотожне нашій загальнокультурній компетентності. А в 2018 році Європейський парламент і Рада Європейського Союзу схвалили Рамкову програму ключових компетентностей, до складу якої увійшла компетентність культурної обізнаності та самовираження. Варто зазначити, що розуміння наповнення компетентностей культурної освіченості та виразності, шанобливе ставлення до культури та звичаїв інших країн, культурної обізнаності та самовираження подібні до української загальнокультурної компетентності. Володіння вказаними європейськими компетентностями включають у себе знання культур, розуміння різних способів передачі ідей, вміння співпереживати, бути відкритим до культурного самовираження тощо.

Ще однією особливістю, на яку варто звернути увагу, це недостатня кількість наукових робіт за кордоном, що присвячені компетентностям, пов'язаним із культурою, особливо для технічних спеціальностей. Потрібно відмітити, що і в країнах ЄС, і в США спільним у наукових працях є розуміння того, що тільки майбутній фахівець будь-якої спеціальності, який володіє чи загальнокультурною компетентністю, чи компетентністю культурної освіченості та виразності, чи розумінням культури та звичаїв інших країн, чи компетентністю культурної обізнаності та самовираження може швидко орієнтуватися в цьому швидкоплинному, інформаційному світі, бути толерантним, виваженим, здатним брати на себе відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заблоцька О.С. Міжнародний досвід формування компетенцій. *Вісник Житомирського державного університету*. 2008. Вип. 42. Педагогічні науки. С. 20–24.
2. Зубчевська С.В. Формування загальнокультурної компетентності студентів аграрного коледжу у позааудиторній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2015. 248 с.
3. Касич А.О. Компетентнісний підхід як основа підготовки конкурентоспроможних фахівців зі спеціальності «Менеджмент». *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6445> (дата звернення: 04.09.2019).
4. Клак І.Є. Теоретичні засади компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. Педагогічні науки. 2015. Вип. 124. С. 32–34.
5. Князян М.О. Система завдань з формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. *Вісник Дніпропетровського університету*

імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2016. № 2 (12). С. 203–208.

6. Креденець Н.Д. Методологія формування професійної компетентності спеціалістів у процесі їхнього навчання: зарубіжний досвід. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: збірник наукових праць. 2008. Вип. 8. С. 122–128.

7. Кузнецова М.В. Компетентнісний підхід як методологічне підґрунтя модернізації державної служби України: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 244–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2014_1_34 (дата звернення 16.12.2019).

8. Куликовський С. Генеза поняття «компетентність у європейській та українській науковій думці. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29(1). С. 92–103.

9. Муромець В. Міжнародний досвід розвитку загальних компетентностей студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти у контексті реалізації управлінської діяльності. *Молодь і ринок*. 2016. № 7 (138). С. 44–48.

10. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5 (13). С. 13–18. URL: <http://www.ime.edu.ua/net/em.html> (дата звернення 16.12.2019)

11. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук*. Київ: К.І.С., 2004. С. 15–24.

12. П'янківська І.В. Визначення ключових компетентностей майбутніх вчителів у країнах Європи. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. 2008. Том 1. Вип. 8. С. 384–391.

13. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53#1> (дата звернення 15.12.2019).

14. Спірічева О.В. Основні передумови формування компетентнісної моделі навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. Педагогічні науки. 2015. Вип. 124. С. 49–52.

15. Тікан Я.Г. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців в умовах крос-культурних комунікацій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Сер. Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 41. С. 273–278.

16. Токарева А.В. Підготовка студентів до міжкультурної комунікації в контексті формування фахівців – медіаторів культур. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Сер. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2013. № 2 (6). С. 48–52.

17. Федорцова О.Г. Формування культурологічної компетентності майбутніх інженерів-енергетиків у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2016. 311 с.